

НАПРЯМИ ТА УМОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ

В статті визначені основні напрями та умови державного регулювання інвестицій та інновацій в сучасних умовах.

The paper determines the main directions and conditions of government regulation of investments and innovations nowadays.

Ключові слова: інвестиції, інновації, державне регулювання, інвестиційний клімат.

Keywords: investments, innovations, government regulation, investment climate.

Здійснення державою регулятивної функції в інвестиційній сфері є однією із складових державного регулювання національної економіки. Зміни соціально-економічної моделі розвитку України, в тому числі й інвестиційної та інноваційної сфер, зумовлюють істотну зміну ролі та функцій держави і потребують створення господарського механізму, який би відповідав реформованим відносинам власності.

Проблема регулювання інвестиційними та інноваційними процесами знайшла відображення в багатьох роботах [1,2,3,5].

В ситуації, яка склалася в національній економіці, нереально розраховувати на посилення прямої участі держави в інвестиційній діяльності. Інвестиції з боку центральної і регіональної влади дуже обмежені через недостатню наповненість бюджету і можуть сьогодні практично здійснюватися тільки у формі інвестиційних податкових кредитів, кредитних гарантій або інвестицій у формі участі власності в капіталі.

Викладене не означає, що держава самоусунулась від участі в інвестиційному процесі, скоріше можна констатувати, що, визнаючи необхідність державного регулювання, безпосередню участь в інвестиційному процесі держава суттєво зменшила. Різке скорочення інвестиційної діяльності держави неминуче зменшило ємність ринку і погіршило кон'юнктуру. Недоінвестування економіки в кінцевому підсумку призвело до додаткового спаду виробництва. Недержавні інвестори поки що не здатні компенсувати необхідність розширення сфери опосередкованого регулювання інвестицій, зокрема, шляхом широкого використання фінансово-кредитних важелів та фіскальної політики. З обмеженням обсягів вкладень, з розвитком різних форм власності і розширенням сфер залучення акціонерного приватного вітчизняного і зарубіжного капіталів посилюється необхідність загальнодержавної координації інвестиційної діяльності на всіх рівнях господарювання в межах єдиної державної інвестиційної політики.

Проаналізувати діяльність держави, спрямована на координацію інвестиційної діяльності на всіх рівнях господарювання, а також регулювання інвестиційного

процесу з метою реалізації цілей економічної, науково-технічної та соціальної політики, що має бути стрижнем державної інвестиційної політики, яка являє собою комплекс економічних, організаційно-правових та інших заходів держави, спрямованих на створення сприятливого інвестиційного клімату, структурну перебудову, підвищення ефективності національної економіки.

Основною метою державної інвестиційної політики є створення сприятливого інвестиційного клімату для подолання інвестиційної кризи та забезпечення на цій основі загального рівня рівноваги реальної економіки та стійкого економічного зростання. При цьому визначення об'єктів та суб'єктів вітчизняного та іноземного інвестування є безумовно прерогативою держави.

Основними напрямами її здійснення мають стати призупинення шляхом використання комбінації ринкових та адміністративних методів процесу зменшення капітальних вкладень у виробництво та активізація процесу інвестування до рівня, що дасть змогу оновити оборотний капітал у галузях реального сектора економіки та забезпечить постійний приріст інвестицій в основний виробничий капітал, його структурну перебудову та модернізацію. Необхідно також реалізувати систему організаційно-економічних та законодавчих заходів, спрямованих на залучення інвестиційних ресурсів.

При цьому вкрай важливо, щоб державне регулювання інвестиційної діяльності не втілилось при практичній його реалізації у прийнятті окремих не ув'язаних між собою нормативних документів, рішень, заходів тощо. Це безперспективний шлях, необхідна єдина державна інвестиційна політика, яка охоплювала б усі сфери можливого впливу на активізацію інвестиційної діяльності. Ось лише один приклад. За підрахунками фахівців, у населення України є значні фінансові нагромадження (близько 12-15 млрд. дол. США), які вони не наважуються довірити вітчизняним банкам. Причини того, що цей суттєвий ресурс фінансового забезпечення інвестицій залишається невикористаним, різні. Це – й недовіра до вітчизняного законодавства, яке не захищає власність та інтереси вітчизняних вкладників, й низький рівень розвитку банківського сектора та фондового ринку, які не сприяють мобілізації заощаджень населення і трансформації їх в інвестиції, необхідні для економічного зростання тощо. Отже, тільки комплексний, системний підхід до цієї проблеми на основі єдиної державної інвестиційної політики може повернути довіру населення до власної держави і сприяти задіяння такого джерела інвестування як заощадження населення.

Єдина державна інвестиційна політика має включати: управління процесами консолідації значних фінансових коштів; перерозподіл фінансів між галузями та регіонами; ефективне їх використання для цілеспрямованого проведення структурних зрушень; взаємозв'язок інвестиційної політики зі встановленням ринкової інфраструктури та грошово-кредитної політики НБУ і, в кінцевому підсумку, підвищення ефективності національної економіки. Своєю бюджетною, податковою, амортизаційною, ціновою, митною та емісійною політикою держава повністю формує економічне середовище і вже цим зумовлює можливості й орієнтири структурно-

інвестиційних змін. При цьому державне регулювання інвестиційної діяльності охоплює як пряме, так і опосередковане управління інвестиціями, що проявляється в регулюванні умов інвестиційної діяльності, а також контролі за законністю здійснення інвестиційної діяльності всіма інвесторами та учасниками.

При цьому необхідно наголосити на тому, що інвестиційний клімат необхідно визначати не так як прийнято сьогодні в науковій літературі. Через реально існуючі соціально-економічні конфлікти суспільний клімат не сприяє зростанню, безумовно, обґрунтованій з економічної точки зору інвестиційної діяльності, навіть почасти гальмує його. Це явище ми можемо назвати інвестиційною недієздатністю (інерцією) суспільства. Суперечність між суспільними потребами в інвестиціях та інвестиційною інертністю суспільства саме і проявляється у формі інвестиційного клімату, що може бути мотивом і причиною конфліктів та проявляє себе на мезо- та макрорівнях.

Існують принципові умови, які мають бути закладені в основу механізму державного регулювання інвестиційної діяльності, а саме:

- враховуючи обмеженість інвестиційних ресурсів, це першочергова реалізація інвестиційних проектів з низькою капіталомісткістю, з порівняно коротким строком реалізації, досить швидкою окупністю й високою ефективністю. Інвестовані галузі мають виробляти переважно продукцію масового попиту, здатну витримати конкуренцію з імпортованими аналогами, що мають стійкий попит на внутрішньому ринку, а також експортоорієнтовані товари та послуги;

- заохочення інвестицій, що спрямовуються на заміну застарілого виробничого апарату на основі нових технологій, перш за все таких, що зберігають імпорتنі та інші дефіцитні ресурси, використовуючи при цьому наявний вітчизняний інноваційний потенціал та забезпечуючи імпорт переважно не товарів та послуг, а технологій і "ноу-хау";

- відновлення інвестиційної функції бюджету, що має виражатись у тому, що інвестиційні проекти, які пройшли процедуру незалежної сертифікації, матимуть високу частку державної підтримки;

- зменшення обов'язкової норми резервування для комерційних банків, які займаються реалізацією інвестиційних програм у реальному секторі економіки;

- усунення диспропорцій, пов'язаних із необґрунтованими пільгами, деформованою структурою цін, високими податковими ставками. Акцент при цьому має бути зроблено не на механічному зниженню податків, а на такій зміні механізму оподаткування, яка б пов'язала пільги з реальним здійсненням інвестицій та зростанням виробництва [5, 342-343].

Теоретично можливі два крайні підходи в державному регулюванні. При першому держава бере на себе максимальну частину функцій інвестора (концентрація капіталу, забезпечення проектно-кошторисною документацією та матеріально-технічними ресурсами тощо). При другому діям інвестора надається якомога більше свободи. В цьому випадку держава впливає на інвестиційний процес лише через

макроекономічні регулятори: податкову, амортизаційну та кредитну політику, систему санкцій та субсидій [5, 343].

Державні інвестиції в умовах ринку, як правило, не є відокремленим джерелом фінансування. Нові методи державної інвестиційної політики – це участь у спільному фінансуванні проектів, надання кредитів за зниженими обліковими ставками, фінансування проектів за рахунок випуску цінних паперів. Все менше місце в цих методах повинні мати пряме дотування і субсидії з боку держави. Головним критерієм державних вкладень в економіку має стати їх ефективність, а державне регулювання інвестиційної діяльності необхідно здійснювати, дотримуючись певних пріоритетів у фінансуванні інвестицій. Виходячи з економічної теорії, ці пріоритети повинні сприяти поступовій заміні тотального державного фінансування там, де гроші самі можуть робити гроші. Це означає, що форми участі держави в інвестиційному процесі мають суттєво змінитись. У державній компетенції повинні бути розробка механізмів змішаного фінансування масштабних інвестиційних проектів, заснованих на пайовій участі державного, промислового і банківського капіталів, створення ефективних форм його організації; формування сучасного інституціонального середовища для рівноправного співіснування економічних агентів різних форм власності. За таких умов можливі значне поширення й реалізація у різноманітних формах спільної участі у високоприбуткових проектах держави і підприємницьких пільг. Саме такий симбіоз, заснований на взаємодії держави і підприємництва, не раз викликав до життя ефект «економічного дива».

В інвестиційній сфері відбулося значне розширення кола суб'єктів інвестиційної діяльності, що впливають на інвестиційну політику. Якщо раніше це були держава, підприємства і банки, то зараз в ній з'явилися принципово нові учасники; страхові, інвестиційні, фінансові компанії, пенсійні й інвестиційні фонди, концерни, консорціуми, промислово-фінансові групи. Ці принципові зміни в інвестиційній сфері, викликані перетвореннями інституційного характеру, потребують виваженого державного впливу на процеси формування, конвертації та ефективного використання вітчизняних інвестиційних ресурсів всіма учасниками інвестиційного процесу, що потребує залучення різних важелів (інструментарію) реалізації регулятивної функції держави, які охоплюють три послідовних етапи інвестиційної діяльності, а саме: формування нагромаджень; вкладення ресурсів (інвестування); одержання прибутку. Основні з них такі: визначення пріоритетних напрямків інвестування; законодавче забезпечення інвестицій, тобто нормативно-правової бази внутрішніх інвестицій та регулювання іноземних інвестицій; податкова та кредитна політика; вплив фондового ринку; амортизаційна політика.

Отже, інвестиційний процес слід розглядати в межах загального процесу відтворення капіталу як більш масштабного процесу. Такий підхід ґрунтується передусім на тому, що відтворенню національного капіталу через інвестиції має

передувати відновлення нормального процесу відтворення капіталу на незмінному рівні, тобто нормалізація простого відтворення.

Слід визнати, що досі логіка і механізм відновлення інвестиційної активності недостатньо відпрацьовані. У вищих господарських ланках не сформульовано чітку публічну концепцію структурних перетворень, тобто пріоритетів та черговості капіталовкладень. Не спостерігається ясності в питанні про те, які із суб'єктів господарювання мають визначати напрямок цих структурних перетворень та ініціювати інвестиції. В результаті формування нової структури значною мірою є наслідком боротьби різних угруповань та кланів, у той час як вибір інвестиційних рішень має визначатися переважно економічними факторами і фінансовими можливостями суб'єктів господарювання.

Чинне законодавство потребує вдосконалення в напрямку сприяння збільшенню обсягу іноземних інвестицій, переорієнтації інвестиційного потоку в пріоритетні для держави галузі — сільське господарство, машинобудування, легку й харчову промисловість, транспорт, націленості на довготермінову співпрацю з українськими виробниками в галузі нових технологій.

Взагалі ж стимулювання інвестиційних процесів пов'язане зі звільненням від податку прибутків, що направляються на розвиток і модернізацію виробництва, — це метод, застосування якого в межах здійснення розширеної протекціоністської політики, пов'язаної з програмами та етапами інвестиційного розвитку галузей та окремих виробництв, є цілком доцільним для України. Слід заборонити і податкове вилучення інвестицій, які надходять на розвиток підприємств у вигляді інвестиційних зобов'язань, усунути подвійне оподаткування на базі інвестора (прямих інвестицій в корпоративні права, а також коштів спільної о інвестування інвестиційних та взаємних фондів), поширити національний режим оподаткування на доходи нерезидентів за корпоративними правами.

Економіка нового етапу розвитку суспільства вимагає перегляду ролі держави і потрібно орієнтувати на нові варіанти її участі у становленні сталого розвитку економіки країни. Для України актуальним є мобілізаційно-інноваційний варіант інвестиційного розвитку, де роль держави є особливо важливою і яка повинна виконувати роль ініціатора перетворень та спрямовувати використання власних і приватних ресурсів згідно суспільних інтересів і пріоритетів. Інакше кажучи, новий проект розвитку економіки в Україні повинен в своїй основі мати дирижиський варіант політики зростання через збільшення інвестицій та інновацій.

Таким чином, зараз потрібні не тільки кількісні, але і якісні зміни в інвестуванні. Практика багатьох країн показує, що ефективно поєднання інновацій та інвестицій створює активні імпульси для економічного розвитку. За умов правильно вибраних пріоритетів всі інвестиції мають бути інноваційними, адже ефективність і прогресивність економічної системи визначається тим, наскільки вона сприятиме розвитку інновацій та структурних змін, що ними обумовлюються.

В цілому визначені основні напрями державного регулювання інвестицій та інновацій вимагають додаткових досліджень за всіма напрямками і на всіх рівнях складного, системного механізму державної інвестиційної політики в умовах трансформаційної економіки.

Література

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. – С. 337-372, 641-694.
2. Інфраструктура інвестиційного розвитку / П.Гайдуцький, В.Баліцька, Ю.Каракай та ін. / Керівник автор. колективу П.Гайдуцький. – К.: Міленіум, 2003. – 218 с.
3. Інвестиційний клімат в Україні / Керівник автор. колективу П.Гайдуцький. – К.: Нора-друк, 2002. – 246 с.
4. Леско І. Введення нових форм оплати праці як один із напрямків інвестиційної політики держави // Економіка. Фінанси. Право. – 2000. – № 4. – С. 3–5.
5. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / За редакцією доктора економічних наук Б.Є.Кваснюка. – К.: Ін-т екон. прогнозів.; Х.: Форт, 2003. – С. 339-353.
6. Санто Б. Інновація как средство экономического развития: Пер. с венг. / Общ. ред. и вступ. ст. Б.В.Сазонова. – М.: Прогресс, 1990. – 296 с.